

UPSEERIEN JATKOKOULUTUS ENSI VUOSITUHANNELLA

Yleisesikuntaeversti Finn-Göran Wennström ja
tutkimusjohtaja, professori Mikko Viitasalo

JOHDANTO

Upseerikoulutuksen uudistaminen on ollut viime vuosikymmeninä lähes jatkuva prosessi. Jos jonkinlaista jaksottelua halutaan tehdä, voitaisiin mainita ainakin 1970-luvun puoliväliin sijoittuva suunnittelujakso, jonka tuloksena upseerien peruskoulutus laajeni kolmivuotiseen upseerin tutkintoon. Tällöin toimivat mm. Upseerikoulutuksen kehittämistyöryhmä 1 (UK 1) puheenjohtajanaan eversti, sittemmin kenraalimajuri Juhani Ruutu sekä Upseerikoulutuksen kehittämistyöryhmä 2 (UK 2) puheenjohtajanaan eversti Tauno Sutela.

1980-luvun alkupuoliskoa ja puoliväliä leimasi puolustusvoimien koko henkilöstöjärjestelmän kehittämisen suunnittelu, jolloin upseerien asemaa käsiteltiin osana koko henkilöstöjärjestelmää. Tästä vaiheesta käytettiin myös nimitystä HEKE-prosessi.

Ajatellen upseerien koulutusta ja erityisesti jatkokoulutusta 2000-luvun alussa nousee keskeiseksi 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alkupuoliskolla tehty upseerikoulutuksen suunnittelutyö. Tämän vaiheen jonkinlainen lähtölaukaus oli upseerikoulutustyöryhmä 1:n asettaminen koulutuspäällikön esittelystä pääesikunnan päällikölle, vara-amiraali Jan Klenbergille 20. marraskuuta 1987. Työryhmän puheenjohtajaksi määrättiin eversti Matti Aaltonen. Aaltonen työryhmän loppuraportti valmistui 7. huhtikuuta 1988.

Puolustusvoimain komentaja kenraali Jaakko Valtanen hyväksyi koulutuspäällikkö, kenraaliluutnantti Tuomo Tuomisen esittelystä ja raportin pohjalta upseerien koulutusjärjestelmän ja koulutuksen toimeenpanon jatkosuunnittelun perusteet lokakuussa 1988.

Puolustusvoimain komentajan päätöksen jälkeen pääesikunta teki puolustusministeriölle esityksen upseerikoulutusjärjestelmän kehittämiseksi sekä koulutuksen toimeenpanoksi. Esityksen mukaan upseerikoulutuksen rakenneosia olivat upseerin perustutkinto, joka on ylempi korkeakoulututkinto ja jonka laajuus on 160 opintoviikkoa opintoajan ollessa noin neljä lukuvuotta sekä kaksiosainen jatkotutkinto, yleisesikuntaupseerin tutkinto.

Jatkotutkinnon perusosan suorittaisivat kaikki esiupseerikurssille komennetut upseerit sekä jatko-osan yleisesikuntaupseerin tutkinnon opiskeluun valintamenettelyn kautta hyväksytyt upseerit. Perusosan opiskeluaika oli suunniteltu yhdeksi lukuvuodeksi (noin 9 kk) sekä jatko-osan kahdeksi lukuvuodeksi (noin 1 1/2 vuotta).

Ministeriön 20. huhtikuuta 1989 päivätty vastaus pääesikunnalle sisälsi esityksen hyväksymisen sekä eräitä täsmennyksiä ja lisäyksiä. Ministeriön kannanoton mukaan uudistettu upseerien peruskoulutus tuli aloittaa vuonna 1991, mikä tapahtuikin. Ministeriö viittasi vastauksessaan paitsi tohtorikoulutukseen myös uudistettavien tutkintojen rinnastamistarpeeseen suhteessa muihin korkeakoulututkintoihin.

Upseerikoulutuksen kehittämistä jatkettiin seuraavaksi uudessa Upseerikoulutustyöryhmä 2:ssa, jota johti silloinen eversti Ilkka Ilmola. Työryhmä määritteli upseerien eri koulutusportaiden tavoitteet. Lisäksi työryhmä määritteli perusteellisesti upseerikoulutuksen kehittämistyön tarpeet ja lähtökohdat. Työryhmän työ valmistui määräajassa vuoden 1989 loppuun mennessä.

Imolan työryhmän työtä seurasi eversti Pertti Pyötsiän johdolla toiminut työryhmä, joka laati eri tutkintoja varten koulutusohjelmat sekä perustutkintoa varten yksilöidyn opetussuunnitelman. Tämä työ valmistui tammikuussa 1991.

Rinnan edellä kuvatun suunnittelutyön kanssa toimi puolustusministeriön asettama tarvittavien säädösten valmistelutyöryhmä hallitusneuvos Pekka Pitkäsen johdolla. Työryhmän mietintö "Koulutusjärjestelmän sekä hallinto- ja johtamisjärjestelmän uudistukseen liittyvää lainsäädäntöä selvittäneen työryhmän mietintö", valmistui kesäkuussa 1991.

Uuden Maanpuolustuskorkeakoulun perustan antava lakiesitys puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta hyväksyttiin eduskunnassa 2. kesäkuuta 1992 ja tasavallan presidentti vahvisti lain 5. kesäkuuta 1992. Asetus maanpuolustuskorkeakoulusta annettiin tasavallan presidentin esittelystä 20. heinäkuuta 1992. Asetus tuli voimaan 1. päivästä tammikuuta 1993. Kun samanaikaisesti lainmuutoksen kanssa säädettiin laki sotilasopetuslaitoksista annetun lain kumoamisesta, voidaan katsoa suomalaisia yleisesikuntaupseereita kouluttaneen itsenäisen Sotakorkeakoulun kunniakkaan taipaleen päätyneen vuosien 1992 ja 1993 vaihteessa.

Maanpuolustuskorkeakoulu aloitti toimintansa 1.1.1993. Juhlallisissa avajaisissa 14. tammikuuta 1993 kadettikoululla, josta nyt oli tullut korkeakoulun perustutkintoosasto, olivat läsnä mm. tasavallan presidentti Mauno Koivisto puolisoineen.

Imolan työryhmän suosittama ja puolustusministeriön jo kerran päättämä upseerien koulutusjärjestelmä ei laajuudeltaan kuitenkaan kokonaan toteutunut.

Yksityiskohtaisen suunnittelutyön oltua jo pitkään käynnissä Maanpuolustuskorkeakoulussa pääesikunnan kanta nimenomaan yleisesikuntaupseerikurssien pituuteen muuttui. Pääesikunta esitti puolustusministeriölle 27. elokuuta 1993 päivätyllä kirjeellä, että yleisesikuntaupseerikurssi lyhennetään noin 9-10 kuukauteen aiemmin suunnitellusta noin 18 kuukaudesta. Pääesikunta pyrki siihen, että koko yleisesikuntaupseerin tutkinto, joka edellyttää sekä esiupeeri- että yleisesikuntaupseerikurssin suoritusta, olisi mahdollista suorittaa kahden lukuvuoden aikana.

Pääesikunta perusteli lyhyesti muutosesitystään taloudellisen tilanteen muuttumisella, henkilökunnan vaikealla irroitettavuudella pitkäaikaiseen opiskeluun sekä sillä, että kansainvälinen upseerikoulutusvertailu puoltaa opiskeluajan lyhentämistä.

Pääesikunta kuitenkin pyrki säilyttämään yleisesikuntaupseeritutkinnon rinnastettavuuden yleisen korkeakoulujärjestelmän mukaiseen ensimmäiseen jatkotutkintoon, mikä vaade sisältyy Maanpuolustuskorkeakoulusta annettuun asetukseen (688/92). Mikäli rinnastettavuuteen ei päästäisi, pääesikunta tekisi tarvittavat muutosesityksen asetukseen.

Puolustusministeriön kanta pääesikunnan esitykseen saatiin 7. päivänä helmikuuta 1994 päivätyllä kirjeellä. Ministeriö katsoi "tässä tilanteessa tarpeelliseksi hyväksyä yleisesikuntaupseerikurssin lyhentämisen suunnitellusta 18 kuukaudesta 9-10 kuukauteen". Ministeriö piti kuitenkin tärkeänä, että yleisesikuntaupseerin tutkinto sisältää yleisen korkeakoulujärjestelmän mukaisen ensimmäisen jatkotutkinnon (eli lisensiaatintutkinnon poislukien lääkintäalat) tasoiset tutkijavalmiudet.

Tämän jälkeen jatkui kurssien yksityiskohtainen suunnittelu uusien perusteiden mukaisesti Maanpuolustuskorkeakoulussa.

Taustana tämän artikkelin sisällölle ja otsikolle on siis edellä kuvattu kehitys sekä koulutustilanne, jossa

- ensimmäiset nelivuotisen upseerin tutkinnon suorittaneet upseerit valmistuvat alkukesällä 1995;
- ensimmäiset uuden koulutusjärjestelmän mukaiset esiupeerikurssit alkavat syksyllä 1994;
- ensimmäinen uusimuotoinen, yksivuotinen yleisesikuntaupseerikurssi alkaa kesällä 1997 ja päättyy kesällä 1998;
- viimeiset vanhan kolmivuotisen kadettikurssin (77. kadettikurssi, päättynyt vuonna

1993) käyneet upseerit päättävät uuden, yksivuotisen yleisesikuntaupseerikurssin vuonna 2003.

Katseltaessa 5-10 vuotta eteenpäin joudutaan ensinnäkin pohtimaan, millainen on se turvallisuuspoliittinen miljö, johon suomalaisia yleisesikuntaupseereita 2000-luvun alkussa koulutetaan. Joudutaan pohtimaan mm. laajenevaa sotilaallista yhteistoimintaa ja jopa liittoutumista sekä yleisesikuntaupseerikurssiemme toimimista tällaisessa ympäristössä. Kaikkeen tällaiseen pohdiskeluun on tietenkin liitettävä varauksia: EU-jäsenyytemme siirtyminen jarruttaa myös maatamme koskevien uudenlaisten turvallisuusasetelmien muotoutumista.

Toinen näkökulma asiaan versoo edellä kuvatusta, joskus traumaattisiakin kokemuksia synnyttäneestä upseerikoulutuksen kehittämisestä. Pitäisikö tulevaisuuden yleisesikuntaupseerin olla - hieman ja tietoisesti kärjistäen sanottuna - vain sotilasalan korkeatasoinen, mutta yksipuolinen ammattilainen vai pitäisikö yleisesikuntaupseerille korkean sotilaallisen ammattitaidon lisäksi antaa koulutusaikaa vieviä valmiuksia sotilaallista ammattitaitoa sivuavilla yleissivistävillä aloilla, lisensiaattitasoista tutkijakoulutusta sekä nykyistä merkittävästi parempaa ja laajempaa kielitaitoa kansainvälisiä esikuntatehtäviä ajatellen?

Lisäksi joudutaan pohtimaan rauhanajan sosiaalista ja arvostustaustaa vasten, tarvitaan-ko sotilaallisten ja siviilitutkintojen rinnastuksia. Asia antaa pohtimisen aihetta, koska sillä on pitkälle meneviä seurannaisvaikutuksia ajatellen upseerien sijoittumista työelämään siviilisektorilla esimerkiksi nykyistä lyhyemmän ja katkaistun palvelukauden sekä osaläkeelle siirtymisen jälkeen.

YLEISESIKUNTAUPSEERIN TUTKINTO KORKEAKOULUTUTKINTOJEN JÄRJESTELMÄSSÄ

Upseerin tutkintojen rinnastus siviilikorkeakoulujen tutkintoihin on ollut esillä puolustusvoimien koulutussuunnittelussa ainakin 1970-luvulta lähtien, jolloin yleisesti vakiintuivat käyttöön käsitteet perustutkinto ja jatkotutkinto. Puolustusvoimissa perustutkinnoksi tuli upseerin tutkinto ja jatkotutkinnoksi yleisesikuntaupseerin tutkinto.

Upseerien tutkintojen rinnastus muihin korkeakoulututkintoihin oli pitkään selkiintymätön, mikä tilanne johti eräissä tapauksissa hallinnollisten tuomioistuinten, viime kädessä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuihin.

Puolustusvoimien koulutussuunnittelussa omien tutkintojen rinnastuksia muihin korkeakoulututkintoihin pidettiin tärkeinä. Tämä näkyy suunnitteluvaiheessa sekä Aaltosen että Ilmolan työryhmän mietinnöissä. Jälkimmäisessä yksilöidään perustutkinnon laajuus 160 opintoviikon mittaiseksi sekä jatkotutkinnon (yleisesikuntaupseerin tutkinto) mitoittaminen n. 100 opintoviikkoon vastaavuuksien varmentamiseksi.

Tutkintoja on rinnastettu toisaalta Tilastokeskuksen koulutusluokituksessa, toisaalta opetusministeriöstä esitellyissä asetuksissa.

Tilastokeskuksen koulutusluokituksen rinnastukset olivat puolustusvoimien tutkinnoille edullisia. Niinpä upseerin virkatutkinto vuoteen 1980 luokiteltiin alemman kandidaattiasteen tutkinnoksi vastaten alemmaa korkeakoulututkintoa. Upseerin tutkinto vuodesta 1981 luokitettiin ylempään kandidaattiasteeseen kuten myös kapteenin tutkinto ja esi-upseerin tutkinto. Ylempään kandidaattitutkintoon kuuluivat ylemmät korkeakoulututkinnot, kuten ensi. filosofian kandidaatti ja hammaslääketieteen lisensiaatti. (Tilastokeskus käyttää tässä yhteydessä vääriä ilmaisuja "kapteenin tutkinto" ja "esiupseerin tutkinto", p.o. tietenkin ao. "kurssi", kirj. huom.)

Yleisesikuntaupseerin tutkinto sekä yleisellä että teknillisellä opintosuunnalla suoritettuna luokitettiin ryhmään tutkijakoulutus tai vastaava, mihin yleisesti kuuluivat kaikki jatkotutkinnot.

Asetustasolla rinnastukset olivat pitkään epäselvät. Asetuksessa korkeakoulututkintojen määrittelystä sekä eräiden opintosuoritusten vastaavuudesta sotilaallisten tutkintojen rinnastuskysymys ohitettiin. Mainitun asetuksen (200/1982) 1 §:ssä todettiin, että ”Sotilaslaitoksissa suoritettavista korkeakoulututkinnoista säädetään erikseen”.

Asetuksessa sotilasopetuslaitoksista ja niissä suoritettavista tutkinnoista (479/74) säädettiin, että ”Upseerin ja yleisesikuntaupseerin tutkinnot suunnitellaan ja järjestetään korkeakoulututkintoina siten, että upseerin tutkinto on perustutkinto ja yleisesikuntaupseerin tutkinto jatkotutkinto”.

Vaikka upseerin tutkinnot olikin siten määritelty korkeakoulututkinnoiksi sekä perustettiin jatkotutkinnoksi, puuttui vielä opetusministeriöstä esitellystä asetuksesta selkeä rinnastus.

Maanpuolustuskorkeakoulun perustaminen antoi rinnastuksille sysäyksen. Korkeakoulusta annetussa asetuksessa (668/92) määritellään upseerin tutkinto yleemmäksi korkeakoulututkinnoksi ja sen laajuudeksi vähintään 160 opintoviikkoa. Jatkotutkinnolta - yleisesikuntaupseerin tutkinnolta - vaaditaan, että sen tulee antaa ”yleisen korkeakoulujärjestelmän mukaisen ensimmäisen jatkotutkinnon tasoiset tutkijavalmiudet”. Yleisesikuntaupseerilta edellytetään asetuksen mukaan niin ikään tutkimusalallaan sellaista perehtyneisyyttä ja valmiutta, joka vastaa lisensiaatilta vaadittavia tutkijantaitoja.

1990-luvun alkupuolella valmisteltiin opetusministeriössä uutta tutkintojen rinnastusasetusta. Puolustusvoimien ja myös Maanpuolustuskorkeakoulun tavoitteena oli, että tähän asetukseen saataisiin sotilaallisten tutkintojen yleispätevät rinnastukset. Korkeakoulun tavoitteena oli saada upseerin tutkinto määritellyksi yleemmäksi korkeakoulututkinnoksi ja uusi 100 opintoviikon laajuiseksi suunniteltu yleisesikuntaupseerin tutkinto lisensiaatin tutkintoa vastaavaksi jatkotutkinnoksi. Ongelmaksi muodostui aluksi Sotakorkeakoulun ”vanha” kahden-kolmen vuoden pituinen yleisesikuntaupseerin tutkinto, joka yleisillä opintosuunnilla oli laajuudeltaan alle vaadittavan 100 opintoviikon. Lisäksi tutkijanvalmiuksia koskevat tasovaatimukset eivät olleet selkeästi säädetty.

Kun lisäksi syksyllä 1993 kävi ilmi pääesikunnan muuttunut kanta laajemmaksi suunnitellun yleisesikuntaupseerin tutkinnon lyhentämiseksi, putosi pohja vaatimuksilta yleisesikuntaupseeritutkinnon rinnastamiseksi yleisen korkeakoulujärjestelmän ensimmäiseen jatkotutkintoon eli lisensiaatintutkintoon (pl lääkintäalat).

Kauan odotettu asetus korkeakoulututkintojen järjestelmästä annettiin maaliskuussa 1994. Siinä säädettiin uusi nelivuotinen upseerintutkinto yleispätevästi yleemmäksi korkeakoulututkinnoksi. Yleisesikuntaupseerin tutkinnosta todetaan sen sijaan, että se ”vastaa tasoltaan vähintään ylempää korkeakoulututkintoa”. Mainitussa yhteydessä ei erotella, onko tällöin kyseessä vanhan tai uuden koulutusjärjestelmän mukainen yleisesikuntaupseerin tutkinto.

Lopputulos puolustusvoimien upseerien tutkintouudistuksesta oli poikkeuksellinen muihin tutkintojärjestelmiin verrattuna. Puolustusvoimien korkeakoulun perustutkinto on ylempi korkeakoulututkinto kuten yleensä muuallakin. Jatkotutkinto sen sijaan vain vastaa tasoltaan vähintään ylempää korkeakoulututkintoa eikä ole yleisen korkeakoulujärjestelmän jatkotutkinto.

Kuvattu prosessi panee miettimään, oliko lopputulos puolustusvoimien kannalta edullinen ja tarvitaanko ylipäättään puolustusvoimien ja yleisten korkeakoulututkintojen rinnastuksia? Ongelmien perussyö on tietenkin se, että tiiviisiin tutkintoihin täytyy pystyä sijoittamaan puolustusvoimien tarpeiden kannalta keskeinen ja välttämätön sotilaallinen oppiaineisto. Tällöin jää hyvin vähän tilaa sellaisille oppinnäytteiden opintoviikkomäärille, jotka yleisesti katsotaan riittäväksi perus- ja jatkotutkintoihin. Näissä ne ovat yleensä perustutkinnoissa 20 opintoviikkoa ja lisensiaatin tutkinnossa 40-60 opintoviikkoa.

Toisaalta kuitenkin laajasti 1980-luvulla upseerikoulutuksen kehittämissä ja

julkisessa keskustelussa upseerien ammattilehdissä on pidettu tärkeänä tavoitteena upseerien tutkintojen rinnastettavuutta yleisen korkeakoulujärjestelmän tutkintoihin. Perusteluna on mainittu upseeriuran houkuttelevuus, alan yhteiskunnallinen arvostus, palkkaperusteet sekä säädöksiin perustuva pätevyys julkisen hallinnon siviilivirkoihin.

Suurissa koulutusjärjestelmissä ei tulisi tapahtua liian nopeita muutoksia. Siksi lienee totuteltava siihen, että nyt luodun koulutusjärjestelmän perusteita ei hevini liikutella.

Tämä merkitsee sitä, että vanhan perustutkinnon ja uuden jatkotutkinnon suorittaneita yleisesikuntaupseereita tulee kentälle syksystä 1998 alkaen. Kokonaan uuden koulutusputken yleisesikuntaupseereita rupeaa tulemaan vuoden 2003 jälkeen.

Menemättä liikaa asioiden edelle Suomen mahdollisten uusien turvallisuuspoliittisten ratkaisujen osalta vuosituhanen taitteessa voitaneen kuitenkin todeta, että oppiaineiden sisältöjä uusimalla voidaan vastata mahdollisten uusien turvallisuusratkaisujen mukanaan tuomiin vaatimuksiin. Sen sijaan yleisesikuntaupseerin tutkinnon tason nostaminen vaatii myös sen ajallista laajentamista lisensiaattitasoisen opinnäytetyön vaatiman ajan vuoksi. Vieraiden kielten lisäopiskelu esi- ja yleisesikuntaupseerikursseilla saattaa myös nousta tarpeelliseksi, jolloin myös tarvittaisiin lisäopintoviikkoja tutkintoon.

SUOMEN TURVALLISUUSPOLIITTINEN MILJÖÖ JA YLEISESIKUNTAUPSEERIKOULUTUS

Kylmän sodan turvallisuusrakenteiden murtumisen seurauksena Suomen turvallisuuspoliittinen toimintaympäristö ja liikkumavapaus ovat merkittävästi muuttumassa. Euroopan integraatiokehitys ja sen mukanaan tuoma lisääntyvä kansainvälinen yhteistoiminta asettaa selkeitä haasteita tuleville yleisesikuntaupseereille. Myönteisen kehityksen ohella on kuitenkin olemassa epävarmuustekijöitä sekä ennustamattomuutta ja riskejä.

Pohjois-Euroopan kannalta strategiset painopistealueet ovat siirtyneet noin tuhat kilometriä idemmäksi sekä lähemmäksi omaa aluettamme. Venäjän puolustus on tiivistynyt Pietarin suunnalla ja Itämerellä vallitsee suuresti muuttunut tilanne. Kuolan alueen strateginen painoarvo on lisääntymässä; ensi vuosituhanen alkupuolella noin puolet Venäjän ydinkärjistä on ryhmitetty Kuolan alueelle. Tämä merkitsee strategisen aselman pysymistä muuttumattomana Jäämeren alueella sekä maalla Suomenlahden pohjoispuolella. Venäjä tulee kaikissa tilanteissa suojaamaan ja puolustamaan strategisesti tärkeitä luoteista aluettaan. Joukkojen ja kalustojen siirrot Leningradin sotilaspiirin alueelle ja siten Suomen lähialueille ovat tästä näkökulmasta tarkastellen täysin perusteltuja. Venäläisissä lausunnoissa on selkeästi tuotu esiin Leningradin sotilaspiirin korostunut merkitys.

Joukkojen ja aseistuksen suurta määrää ei voida pitää suoranaisena uhkana maallemme, mutta ne muodostavat merkittävän sotilaallisen potentiaalin, jota ei voida ohittaa puhtaasti sotilaallisissa tarkasteluissa. Laajamittaiseen kriisiin liittyen Venäjän perinteisten turvallisuustarpeiden tyydyttämiseen tähtäävät toimenpiteet saattavat nousta etusijalle myös Suomen suunnalla. Kansainvälisen sotilaspoliittisen tilannekehityksen ilmapuntarina ja signaalina toimii Baltia, jossa kansallisten asevoimien kehittyminen ja vieraiden asevoimien poistuminen vaikuttavat vakauttavasti alueelliseen turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen.

Eurooppalainen integraatioprosessi ei ole pelkästään talouspoliittinen kysymys, sillä siihen liittyvä merkittävä määrä turvallisuuspoliittisia ja sotilaallisia näkökohtia, jotka on otettava huomioon ratkaisuja tehtäessä. Maamme jättäessä jäsenyyshakemuksensa silloisiin Euroopan yhteisöihin se sitoutui noudattamaan mahdollisena jäsenenä Maastrichtin sopimuksen päämääriä ja velvoitteita. Samassa yhteydessä todettiin Suomen turvallisuus- ja sotilaspoliittisena peruslinjana olevan sotilaallisen liittoutumattomuuden ja itsenäisen puolustuksen. Integraation syveneminen tuo kuitenkin mukanaan useita erilaisia turvallisuuspoliittisia ratkaisumalleja, joita ei maallamme aikaisemmin ollut. Voimme valita

sitovuudeltaan eriasteisten yhteistoimintamuotojen välillä haluamallamme tavalla siten, että kehitämme tasapainoisesti sekä integraatio- että lähialuesuhteitamme.

Suomen NACC-tarkkailijajäsenyys ja liittyminen NATO:n rauhankumppanuussopimukseen avaavat edellytyksiä luontevalle yhteistoiminnalle ja tietojen vaihdolle. Ratkaisut eivät millään lailla aseta velvoitteita yhteistoiminnan tiivistämiseen NATO:n suuntaan, oli maamme EU-ratkaisuna jäsenyys tai ulkopuolelle jääminen. Jäsenkysymyksen tultua ratkaistuksi on aika tarkastella yhteistoiminnan syventämiseen liittyviä tekijöitä. Joka tapauksessa on nähtävissä kansainvälisten sotilaallisten kontaktien lisääntyminen ja tiivistyminen kriisien ennaltaehkäisyyn liittyvien toimenpiteiden, rauhanturvaamisen ja sen kouluttamisen sekä humanitaarisen avunannon ohella. Mainitut tehtäväalueet vaativat toimivan organisaation ja tarvittavien yksikkötyyppien kehittämisen esimerkiksi nykyisten rauhanturvaorganisaatioiden ja -kokemusten pohjalta.

Jos maamme liittyy Euroopan unionin jäseneksi vuoden 1995 alusta, olemme mukana vuonna 1996 käytävissä unionin yhteisen puolustuspolitiikan kehittämisneuvotteluissa. Vasta silloin voimme tarkastella ratkaisumalleja riittävien perusteiden pohjalta. Tällä hetkellä on vain olemassa useita osittain spekulatiivisiakin vaihtoehtonäkemyksiä lähialueidemme turvallisuuspoliittisen tilanteen kehittymisestä. Euroopan turvallisuusarkkitehtuuri hakee myös muotoaan; ratkaisusta riippumatta on tärkeätä olla yhteistyössä mukana.

Suomen sotilasmaantieteellinen asema ei ole kehityksen myötä kokenut merkittäviä muutoksia. Onkin ilmeistä, että turvallisuuspoliittisesta ratkaisustamme riippumatta olemme pakotetut ja itseasiassa velvoitetut itse huolehtimaan maamme puolustamisesta. Ei ole nähtävissä, että kukaan muu olisi kiinnostunut Suomen itsenäisyyden ylläpitämisestä ja kehittämisestä lähivuosien aikana. Toisaalta voitaneen olettaa, että Suomen EU-jäsenyyden toteutuessa ei unionille olisi yhdentekevää, miten Venäjään rajoittuvan Suomen puolustuskysymys on hoidettu.

Puolustusvoimien kehittämisen päämääränä on itsenäisen, ympäristöön nähden uskottavan puolustuskyvyn rakentaminen. Doktriinina alueellinen puolustusjärjestelmä yleis- ja paikallisjoukkoineen on tarkoituksenmukainen ja toimiva. Yleiseen asevelvollisuuteen perustuva joukkojen koulutus- ja perustamisjärjestelmä on ratkaisuna taloudellisesti edullisin ja mahdollistaa riittävän suuren reservin muodostumisen perustettavien joukkojen tarpeisiin. Uskottavuuden kannalta on ratkaisevaa, miten sodan ajan puolustusvoimat voidaan varustaa. Puolustusmenojen BKT-tasosta sellaisenaan ei näyttäisi aiheutuvan Suomelle yhdyntävässä Euroopassa ylitsepääsemättömiä ongelmia. Eniten (suhteellisesti) puolustukseen käyttävät esimerkiksi NATOssa sellaiset maat kuin USA ja Kreikka, joissa puolustusmenojen BKT-osuus on hieman yli 5 %. Alinta tasoa edustavat Espanja (1,6 %) ja Tanska (1,9 %). BKT-keskikastiin kuuluvat Kanada (2,0 %), Belgia (2,0 %), Saksa (2,2 %), Italia (2,0 %), Hollanti (2,5 %) ja Portugali (2,9 %). Yläkastiin kuuluvat Ranska (3,4 %), Norja (3,4 %), Turkki (3,9 %) ja Iso-Britannia (4,0 %). Tiedot ovat vuodelta 1992, lähteenä SIPRIn vuosikirja 1993 sekä perustana SIPRIn käyttämä puolustusmenonormisto, joka sisältää mm. eläkemenot, rajavartiolaitoksen menot sekä rauhanturvatoiminnan menot. Suomen vastaava BKT-osuus oli vuonna 1991 2,0 % ja arvio vuodesta 1992 on 2,2 %, mihin varmasti vaikuttaa Suomen koko BKT:n jyrkkä pieneneminen vuonna 1992. Ruotsin vastaavat luvut ovat 2,4 % ja 2,6 %. Kansantaloutemme palautuessa normaaliin uomiin palautunevat myös puolustusmenomme BKT-tasolle 1,8-2,0 %.

Huolimatta siitä, että nyt tiedossa olevat sotamateriaalihankinnat merkittävästi lisäävät puolustusvoimien suorituskykyä ja sitä kautta puolustuskykymme uskottavuutta on edesämme mittavia haasteita. Lähivuosien aikana on mitä ilmeisimmin keskityttävä toisaalta hankitun materiaalin operatiiviseen käyttöönottoon kouluttamalla sekä kantahenkilökunta, varusmiehet että reserviläiset. Toisaalta on tutkimuksella kyettävä pysymään mukana sotateknillisessä kehityksessä siten, että tulevissa puolustusmateriaalihankinnoissa erityi-

sesti maavoimien osalta voidaan toteuttaa siirtyminen 1970-luvun teknillisiin ratkaisuihin perustuvasta välineistöstä vuosituhaten vaihteen teknillisten ratkaisujen mahdollistamiin järjestelmiin. Taistelukentän kokonaishallinta 2000-luvulla edellyttää puolustusjärjestelmämme toimivuuden kehittämistä ja perusteiden kartoittamista myös sotateknilliset vaatimukset huomioonottaen. Puolustusvoimien on osaltaan maan poliittisen johdon äärimmäisenä välineenä kyettävä vastaamaan sekä oman maan puolustamisesta että lisääntyvän kansainvälisen yhteistyön mukanaan tuomista tehtävistä. Puolustusvoimien perustehtävästä, oman maan puolustamisesta, ei kuitenkaan voida tinkiä. Puolustusvoimien on operatiivisella valmiudellaan pidettävä maattamme vastaan suunnattavien voimatoimien aloittamiskynnyks korkealla.

2000-LUVUN YLEISESIKUNTAUPSEERI

Kylmän sodan rakenteiden murtuminen on asettanut kaikkien osapuolten sotilaalliset koulutusjärjestelmät uuden tilanteen eteen. Entisen musta-valkoisen itä-länsi-selkkauksen tilalle on tullut laaja kirjo eriasteisia kriisin muotoja, jotka sotilasorganisaatioiden ja ennen kaikkea komentajien ja johtajien tulisi hallita. Sotilaallisen voiman käyttö kriisien ennaltaehkäisyyn, syytneiden selkkausten hallintaan tai humanitääristen operaatioiden toteuttamiseen asettavat uudenlaatuisia koulutus- ja kasvatusvaatimuksia sotilasorganisaatioiden kaikille tasoille. Sotilaiden on organisaation kaikilla tasoilla kyettävä toimimaan myös osana siviiliyhteiskuntaa, jonka puolustamiseksi heitä yhteiskunnan varoin ylläpidetään. Ylemmän päällystön on omattava sellaiset yleistiedot turvallisuuspolitiikan kokonaiskentästä, että he kykenevät omalla panoksellaan osallistumaan maassaan käytävään yhteiskunnalliseen ja turvallisuuspoliittiseen keskusteluun sotilaan näkökulmasta. Euroopan sotilaskorkeakouluissa keskustellaan intensiivisesti upseerien koulutuksen uudistamisesta vastaamaan uusia turvallisuuspoliittisia haasteita. Eri yhteistoimintafoorumeilla tarjotaan myös tukea entisen Varsovan liiton kaikille maille sotilaskasvatuksen kehittämiseksi länsimaisen käsityksen mukaiseen demokraattiseen suuntaan. Kansainvälinen keskustelu upseerikoulutuksen kehittämiseksi on nähtävä osana kylmän sodan rakenteiden murtumista ja eurooppalaisen turvallisuusyhteisön kehittämistä.

Itsenäisyytemme alkuaikoina pyrittiin yleisesikuntaupseereiden tarvetta tyydyttämään komentamalla upseereita ulkomaisiin sotilaskorkeakouluihin. Näin luotiin ensimmäiset yhteydet ulkomaisiin sotakorkeakouluihin, tutustuttiin niiden opetusmenetelmiin ja saatiin mitä ilmeisimmin myös kehittämisvaikutteita omaa yleisesikuntaupseerikoulutusta varten. Ennen talvisodan alkua oli yli 50 suomalaista upseeria suorittanut ulkomaisen sotakorkeakoulututkimuksen. Näistä vain muutama oli suorittanut yleisesikuntaupseeritutkimuksen Suomessa ennen opiskeluaan ulkomailla. Vertailun vuoksi on paikallaan todeta, että omasta Sotakorkeakoulustamme valmistui ennen talvisotaa 370 upseeria.

Sotien jälkeen kului noin kymmenen vuotta ennen kuin upseereita komennettiin opiskelemaan ulkomaisiin sotakorkeakouluihin ja aluksi jälleen Ranskaan Ruotsin seurassa hyvin pian perinteisenä opiskelumaana perässä vuodesta 1959. Suomalaisia yleisesikuntaupseereita on em. maiden lisäksi opiskellut Englannin, Yhdysvaltain sekä entisen Neuvostoliiton sotilaskorkeakouluissa. Saksa tuli uudelleen mukaan opiskelumaana vuonna 1992. Sotien jälkeen ulkomaisissa sotakorkeakouluissa opiskelleet upseerit ovat joko suorittaneet aiemmin Suomessa yleisesikuntaupseerin tutkimuksen tai ulkomaisen opiskelun jälkeen opiskelleet toisen vuosikurssin osittain tai kokonaan Suomessa rinnastuskelpoisuuden saavuttamiseksi. Ulkomaisten opiskelumahdollisuuksien lisääntyessä sekä integraation mahdollisesti syvetessä tulisi rinnastettavuuskysymystä tarkastella uudelleen siten, että päällekkäiseltä yleisesikuntaupseerikoulutukselta vältytään. Tällöin jouduttaneen puuttumaan säädöserusteisiin.

Opiskelu ulkomaisissa sotakorkeakouluissa tapahtuu yleensä vastavuoroisuusperiaatteen mukaisesti. Kielimuuri lienee osaltaan asettanut luonnollisia esteitä muun maalaisten kuin ruotsalaisten suomea taitavien upseereiden opiskelulle suomalaisilla yleisesikuntaupseerikursseilla. Näistä luonnollisista kieliongelmistä huolimatta lienee tulevaisuudessa hyvinkin odotettavissa, että suomalaisille yleisesikuntaupseerikursseille yhteistyömuotojen kehittyessä kohdistuu lisääntyvää mielenkiintoa. Pelkästään ulkomaalaisille kohdennettujen erillisten kurssien järjestämiseen ei lähivuosina liene taloudellisia mahdollisuuksia, mutta niitäkään ei tulisi pitkällä tähtäyksellä sulkea kokonaan pois.

Eräänä yhteistyömuotona muiden maiden yleisesikuntaupseerikoulutusta antavien sotilaskorkeakoulujen kanssa voisi olla jo nyt eräissä maissa käytössä oleva kokonaisten luokkien tai kursseilla opiskelevien eri puolustushaaroja edustavien upseeriryhmien osallistumiset vastavuoroisuusperiaatteen mukaisesti joihinkin seminaarijaksoihin. Luontevia aihealueita olisivat esimerkiksi strategia, kriisinhallinta ja rauhanturvaaminen, johtamisen koko kenttä ja sotilaskasvatus. Ulkomailla saadut kokemukset edellä esitetystä menettelystä ovat olleet hyviä. Ensimmäisenä askeleena kohti kiinteämpää akateemista yhteistoimintaa voisi toimia luennoitsijoiden ja opettajien vaihto.

Suomalaisen yleisesikuntaupseerikoulutuksen johtavina periaatteina on sen alkuajoista lähtien ollut sekä sotilaallisen ammattitaidon antaminen että yhteiskunnallisen ja turvallisuuspoliittisen tiedon kehittäminen. Onko tavoitteissa onnistuttu? Suomen Marsalkka Mannerheim lausuu Sotakorkeakoulun 25-vuotisjuhlauskaisussa seuraavasti: "Sotakorkeakoulu, upseeristomme korkeakouluna, on perustamisestaan lähtien kouluttanut ja kasvattanut kovassa puolustustaistelussa kuntosaa osoittaneen nimenomaan omaan maahan soveltuvan korkeatasoisen johtajiston". Suomalaiset yleisesikuntaupseerit ovat myös korkeissa kansainvälisissä tehtävissä osoittaneet olevansa kansainvälisen yhteisön heihin asettaman luottamuksen arvoisia. Suomalainen yleisesikuntaupseerikoulutus on siten kyennyt toistaiseksi vastaamaan kansainvälistenkin tehtävien asettamiin haasteisiin.

Puolustusvoimain komentaja kenraali Lauri Sutela lausuu Sotakorkeakoulun 50-vuotisjuhlauskaisussa tervehdyksessään seuraavasti: "Yleisesikuntaupseerikoulutuksen tärkeänä päämääränä on myös upseerien kasvattaminen rauhan ajan puolustusvoimien johtotehtäviin niin, että he pystyvät rakentamaan yhteistyöhön kehittyvän ja monimuotoisen yhteiskunnan piirissä." Rakentavan yhteistyön perustana on ollut mahdollisuus riittävän laajojen turvallisuuspoliittisten perusteiden antamiseen kaikille yleisesikuntaupseerikurssien opiskelijoille. Koulutusjärjestelmän muuttuessa kohdistuu oppisisältöön ja sen opetusmenetelmiin mittavia haasteita.

Tulevan yleisesikuntaupseerin tutkinnon perusosan tulee toisaalta olla riittävän valmentava opiskelijoiden tulevia esiuupseerin tehtäviä varten ja toisaalta selkeitä perusteita jatko-osalle karsintaan antava. Jatko-osalla koulutetaan ja kasvatetaan upseerit tulevia yleisesikuntaupseerin tehtäviä varten. Suunnittelutyön keskeisenä ongelma-alueena on ollut ja tulee lähivuosien aikana olemaan puhtaasti sotilasammattillisten ja toisaalta yleisesikuntaupseerin tulevissa kokonaisuuspuolustukseen liittyvissä suunnittelutehtävissä tarvittavien yleissivistävien aineiden tasapainoisen oppikokonaisuuden muodostamisessa. Ajan-kohtaisten tehtävien toteuttajien lisäksi koulutusjärjestelmän tulee tuottaa riittävän operatiivisin ja strategisin perustein varustettuja tulevaisuuden visioijia, tutkijoita, kehittäjiä ja päättäjiä, yleisesikuntaupseereita.

Vapaaehtoisuuteen perustuvan naisten asepalveluksen toteutuessa avautuu sen suorittaneille myös upseerin ura. Puolustusvoimista annetun asetuksen muutoksella naisilla on 1.5.1991 alkaen ollut mahdollisuus hakea sotilaslääkärin, -hammaslääkärin, -eläinlääkärin, -taloudenhoitajan ja -kapellimestarin virkaa, mutta ko. virka ei ole ollut sotilaallista esimiesasemaa edellyttävä sotilaskorkeakoulutukseen. Tehtävät perustuvat siviilissä saatuun korkeakoulututkintoon. Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus -toimikunnan mietinnön suosituksena

vapaaehtoisen asepalveluksen suorittanut nainen voisi hakeutua sekä upseerin tutkintoihin johtavaan koulutukseen että erikoisupseerin virkoihin, jolloin viimeksi mainitut virat säilyisivät sotilasvirkoina, joihin liittyisi sotilaallinen esimiesasema. Koulutusjärjestelmän mukaisesti tullemme näkemään ensi vuosituhanen alkupuolella visioijien, tutkijoiden, kehittäjien ja päättäjien joukossa myös ensimmäiset naispuoliset yleisesikuntaupseerit.

LÄHTEET

- Laki puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta (490/92)
 Laki sotilasopetuslaitoksista annetun lain kumoamisesta (491/92)
 Asetus sotilasopetuslaitoksista ja niissä suoritettavista tutkinnoista (479/74, muutokset 739/79, 1320/89, 908/91)
 Asetus maanpuolustuskorkeakoulusta (668/92)
 Asetus korkeakoulututkintojen määrittelystä sekä eräiden opintosuoritusten vastaavuudesta (200/82)
 Asetus korkeakoulututkintojen järjestelmästä (203/94)
 Koulutusluokitus 31.12.1991, Käsikirjoja 1, Tilastokeskus, 9. uusittu laitos
 Naisten vapaaehtoinen asepalvelus, Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus-toimikunnan mietintö, Komiteanmietintö 1993:9
 Upseerikoulutustyöryhmä 1:n loppuraportti, PE:n asiakirja n:o 1341/Koultsto/Dca, 7.4.1988
 Upseerikoulutus, Upseerikoulutustyöryhmä 2:n raportti, PE:n asiakirja n:o 3149/Koultsto/Dab, 29.12.1989
 Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa, tutkimuskooste, toimittanut Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen Rahasto, Mikkeli 1993
 Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) yearbook 1993, Oxford University Press, New York, 1993
 Suomalaisen taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet, yleisesikuntamajuri, FL Vesa Tynkkysen lisensiaatintutkimus, Helsingin yliopisto, 1994
 Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta 1779-1979, toim. Pertti Kilkki, julkaisijat Jääkäriliitto r.y., Kadettikunta r.y., Suomen Reserviupseeriliitto r.y., Upseeriliitto r.y., Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy, Joensuu 1978
 The role of military education in the restructuring of armed forces, Ernest Gilman, Detlef E. Herold (Editors), NATO Defence College, Monograph series, No. 1, Rome 1993